


М. ЛИТВИЦЬКИЙ.

українська державність

і російське в-во „ЄДИНСТВО“ в Празі.

М ЛИТВИЦЬКИЙ.

українська державність

і російське в-во „ЄДИНСТВО“ в Празі.

ПРАГА 1930.

Пам'яти незабутнього приятеля
д-ра
Якова Андрійовича
ОГОРОДНИКА,
ініціатора й фундатора в-ва
"Молода Україна",
присвячує цю першу свою публікацію
Видавництво.

I

Останніми часами російська єміграція ріжних політичних відтінків виявляє особливий інтерес до українського питання.

Ведеться хвава полемика на сторінках преси ріжних політичних напрямків; займаються виразні позиції що-до української проблеми на засіданнях виконавчих органів II Інтернаціоналу; закладаються спеціальні видавництва для розкриття ніби то правдивої природи української проблеми; читаються доклади та лекції на цю тему в народних університетах чи в спеціально організованих для цього сходинах. Одним словом, мобілізуються всі сили й можливості для того, щоби довести всім і кожному безпідставність змагань української нації до самостійного державно-політичного існування. Уже один цей хвавий інтерес до української проблеми з боку найріжноманітніших кол російської єміграції примушує зайняти по відношенню до цієї акції відповідну позицію та зробити спробу виявити її правдиву природу. Крім того, на ґрунті відношення до української проблеми виясняється і роля російської єміграції, як складового чинника, в боротьбі за здійснення того великого ідеалу, який повстал перед культурним світом в процесі ліквідації останньої світової війни.

Найцікавішим в усій цій акції є те, що поруч з цілковитим одкиданням самої назви "Україна", "український", "українець" ^{x/} можна почути голоси, які мають на увазі "тех русских и тех украинцев, которые еще не потеряли надежды на возможность сговориться друг с другом и которые не думают, что то, что их раз'единяет, есть исключительно результат злой воли, нежелания понять про-

^{x/} Кн. А.М. Волконский. Имя Руси в домонгольскую пору. Прага. 1929 г. Изд. о-во "Единство".

тишника, взглянуть с его, противника, точки зрения" X/.

Звичайно, не можна припустити, щоби прихильники "сговора" мали на меті самий лише "сговор". Безперечно, за цим криється і стремління знайти спільну мову на ґрунті спільної праці над упорядкуванням державно-політичної спадщини по більшевиках.

Без цієї практичної мети всі спроби "сговора" мали б суто академічний інтерес і, безперечно, не викликали б того зацікавлення українською проблемою, про яке ми говорили вище. Таким чином, не говорячи про те ясно, прихильники "сговора" мають на увазі практичну роботу в напрямку здійснення того великого ідеалу, який ми формулюємо, як забезпечення тривалого миру і дружнього співжиття народа в земної кулі. Коли це так, то тоді набирає великого значення і та площа, в якій ставиться під дискусію та чи інша проблема.

В якій же площині ставить українську проблему російська еміграція?

Наїхарактернішу відповідь /на якій з тими чи іншими оговорками погодяться мабуть усі політичні відтінки російської еміграції/ на це запитання знаходимо ми в передмові до зазначеної нами брошюри кн. А.М.Волконського, який пише: "Мы живем в годы, когда решается вопрос о сохранении целостности или о распадении русского народа", коли "...современная сепаратистская демагогия вооружена для "воспитания" нас в желательном ей направлении небывалыми возможностями и никакими средствами не брезгует. Если ей не противодействовать, она способна в одно-два поколения вытравить из сознания западных и южных частей русского народа всякое воспоминание о принадлежности их к русскому племени. Страны союзные! - патетично заключает князь. - Время не терпит!..."

Отже все, що робиться довкола, не обходить сторонників "целості русского народа". Хай гине цілий світ, аби тільки "народ русский" залишився

X/ Проф. Б.М.Бицилли. Проблема русско-украинских отношений в свете истории. Прага, 1930. Изд. о-во "Единство".

цілим, хоч би і всупереч природньому розвиткові історичного процесу, який на підставі властивих йому законів визначає свою істоту, яка формулюється, як "постоянное обновление, вечное становление, движение вперед - все равно к "лучшему" или к "худшему" - з погляду тої чи іншої людини, яка по-своєму оцінює цей процес.

Ми, українці, не можемо погодитись з такою постановкою питання. Ми входимо з положення, що живемо в часи, коли вирішується питання про дальший розвиток форм і змісту людської культури та цивілізації, що до цього часу базувались на засадах свободи, рівності й братерства та верховної цінності особи людини, як носія цих великих зasad.

Для охоронення людської культури і можливості дальнішого її розвитку на вищезазначеных засадах необхідно перевести мобілізацію всіх сил та створити ентузіастично настроений фронт в боротьбі проти етичного занепаду, свавілля та політичної деспотії, які несуть на зміну дотеперішній культурі большевики.

Найкраще досягти цього можна реалізацією гасла самоозначення народів, моральна вартість якого ще не захищана і до цього часу. В цьому є запорука оздоровлення цілого світа, і ми - українці - щасливі тим, що наші національні змагання ідуть по лінії загально-людських інтересів.

Уже з цього підходу виявляється колосальна і принципова ріжниця в розумінні т.зв. української проблеми нами українцями, з одного боку, і росіянами, з другого.

В той час, як для нас вона є складовою частиною світової проблеми - мирного співжиття народів земної кулі - для росіян вона є справою "целости или распадения русского народа".

В той час, коли ми висловуємо цю проблему, як логічний висновок з великої засади верховної цінності особи - людини, як ознаку дальнішого розвитку людства по шляху поступу, росіянин висловує її, як справу, що творить складову частину проблеми національної стабільності "руssкого народа".

При таких умовах трудно сподіватися, щоб мож-

на було до чогось договоритись. Тим більше, що маніра писання російськими авторами своїх публікацій, в яких вони трактують українську проблему чи то в історичному, чи то в політичному чи то в культурно-історичному аспекті така, що знеохочує до розмови.

Але оскільки українська проблема, хотять чи не хотять того росіяне, виходить поза рамці питання "російсько-українських взаємовідносин", по-пробуємо оцінити аргументацію російських публіцистів, що за всяку ціну хотять відібрati українській проблемі значення поважної загально-людської проблеми і звести її лише до проблеми цілостi чи роз'єднання "руssкого народа".

II

За основу для свої праці візьмемо писання тих авторів, які видали свої публікації під значком: "Русское издаательское о-во в Праге "Единство".

Ріжні вони по своєму змісту і підходу до української проблеми, але однакові вони по своїх остаточних висновках, які можна сформулювати приблизно так: був, є і буде єдиний "руssкий народ" і всякий спроби розшматувати його є лише випадок буйної фантазії тих, що ведуть сепаратистичну політику та, самі того не усвідомлючи, копають самі собі яму.

Цю основну тезу і взялися довести та науково обґрунтuvати діячі й письменники, що об'єдналися коло вищезазначеного в-ва "Единство".

Одни з них^{x/} доводять, що назва "Україна" є штучна і не має жadного коріння та історичного

^{x/} Кн. А.М. Волконский. Имя Руси в домонгольскую пору. Прага. 1929 г.

підтвердження з часів домонгольської доби. А якщо воно й зустрічається ще в билинах, а в літописі лише з р. 1187, то воно зовсім не свідчить про те, що сучасні українці, які прийняли для визначення своєї нації цю назву, цілком відмінний народ. З діда-прадіда вони, мовляв, були "руським народом" /звичайно, в сучасному розумінні цього слова/ і через те, називаючи себе інакше, українці роблять недопустимий гріх супроти цього народу, бо розвивають його національну єдність. Єдність ця доводиться автором аж шістма аргументами формально-го порядку, але між ними дарма шукати найголовнішого - волі широких мас населення творити цю єдність за всяку ціну і при всяких обставинах.

I справді, коли споконвіку український і московський народи творили один народ "р у с - с к и й", то чому з такою тривогою ставиться автор до "сепаратистичної демагогії" українізаторів, як насмішкувато називає українських національних діячів проф. Біціллі. Невже кн. Волконський серйозно вірить, що д е м а г о г і я здібна "в одно-два покоління витравити з свідомості західних і південних частин "руського народа" на віть всякий спогад /підкр. мос, М.Л./ про принадлежність їх до "руського племені".

Невже-ж почуття національної єдності у "русского народа" таке неглибоке, що досить 25-50 років "демагогичного воспитания" поодиноких членів цього народу, щоби вони забули навіть згадку про своє національне походження?

Коли це так, то хіба не дивно, що такий ~~такий~~ видав саме кн. Волконський "русскому народу". Інші слов'янські народи безперечно з подивом приймуть таке признання. Не говорю вже про поляків, чехів, південних слов'ян, але навіть і ми, українці, значно витриваліші в цьому відношенню за "руський народ". Пригадаймо історію. Оцінююмо її з погляду кн. Волконського. І що ж ми побачимо? В р. 1654 робиться великий акт об'єднання двох частин единого "руського народа". На протязі 263 років /або повних вісім поколінь/ об'єднаний "руський народ" живе спільним життям, під впливом високої /спільно утворюемої/ руської культури, з одною мовою, ієрархією, династією, правом і, головне, адміністрацією і т. ін. і

що ж?! Настане 1917 рік, і ця частина "єдиного руського народа" видає з себе сотні тисяч бойців за видумане слово "Україна", за абсурдну /?/ ідею незалежної української держави. А ось єдиний руський народ князя Волконського на протязі одного-двух поколінь має втратити навіть спогад про свою національну належність. Це може статися лише при умові, коли на підставі зовнішньої ознаки намагатися об'єднати в органічну сущільність дві цілком протилежні істоти.

Тризуб і двоголовий орел ніколи не творили-муть органічної сущільності, як ніколи не творять їх діти одних батьків, які значно тісніше пов'язані між собою, ніж два народи, що на підставі лише формальних ознак силоміць об'єднуються в "єдиний руський народ".

Другий автор - И.И.Лаппо^{х/} - намагається довести єдність українського й московського народів на підставі річного рода історичних документів. До них належать заяви цивільних і духовних достойників, що стояли тоді на чолі українського визвольного руху. Зводячи їх воєдино, п. И. Лаппо має таку концепцію: "Российская Земля" була раніше вся під владою великого князя "Русского" Владимира. Київ і вся Малая Русь - "вечное" достояние его приемников. Во всей "Российской Земле" живет единый "народ российский благочестиво-христианский". Отделенная от остальной России, Малая Русь в 1684 году переходит из-под Польского владычества под власть царя "всех Российской Земли", как к "природному своему царю православному", возвращается к нему, как "древних великих князей русских наследие"^{хх/}.

Одним словом, ясно провадиться династична тенденція. Мовляв, один цар - один народ. Але п. Лаппо знає, що сучасна /реальна/ дійсність є глюхою на династичні мелодекламації, а тому наводить ще й інші свідоцтва на доказ правдивості своєї тези. Він посилається на широко розповсюдженні в свій час хроніки Стрийковського і Мартина Більського. При чим

^{х/} "Ідея єдинства русского народа в Єго-Западной Руси в эпоху присоединения Малороссии к Московскому государству". Прага. 1929. Изд. о-во "Единство".
^{хх/} Там же. Стор. 5-6.

головне значіння хроніки Стрийського полягає в її розповсюдженості. Що ж до змісту і внутрішньої вартості її, то сам автор обережно заявляє: "Ми не станем входить зде в розмотрение вопроса об исторической точности и достоверности известий Стрийковского, хотя и не можем не отметить, что невысокая оценка их, долго державшаяся в исторической литературе со времени Шлецера, в новейшее время значительно изменилась в пользу этого хрониста"^{X/}. Так само й хроніка Більського "сообщает много рассказней, обращавшихся в тогдашней письменности, часть которых имеет достаточно фантастическое содержание"^{ХХ/}. Але це все для историка Лаппо не важно. Для нього важно, що з цього документу можна понабірати багато цитат, "говорящих об его /Мартина Більського/ понимании русского народа, как единого /підкр. Лаппо/, живущего на всем протяжении Русской земли"^{ХХХ/}. Але й цього мало. На допомогу прикликається писання: Вармійського єпископа Мартина Кромера - "Происхождение и история поляков"; Олександра Гванини, родом з Верони, який служив ротмистром у війську Жигмонта Августа, і, повернувшись на свою батьківщину "до Влох", сплодив "Описание Европейской Сарматии", в якій чудово довів, що "Русь - в его понимании - единица, но в его время была разделена между тремя государствами: Москвою, Литвою и Польшею"^{ХХХХ/}; польських істориків - Яна Другоша та Матвія Міховіта, чужоземця барона Жигмонта Герберштейна і багатьох інших.

Самий перелік цих імен може свідчити про "безсторонність" їх в справах визначення національної окремішності різних частин слов'янського племені, що носило спільну назву.

І це, очевидно, відчуває і автор, бо не ставить тут крапки, а покликається і на писання тогочасної провідної верстви в українському визвольному /із-під лядської неволі/ рухові, які цілком підготовили публічну опінію до акту злуки "Малої

^{X/} Там же. Стор. 6.

^{ХХ/} Там же. Стор. 8.

^{ХХХ/} Там же. Стор. 9.

^{ХХХХ/} Там же. Стор. 11.

Росії" з "Великою" в Переяславі р. 1654.

Отже, чи може бути сумнів у єдності українського і московського народів після такої близкучої аргументації, опертої на незбитих доказах, засягнутих з історичних документів?

Звичайно, ні. А тому сиди, український народе, і не рухайся!

Але близкуча аргументація п. Лаппо не переконує навіть самих сторонників єдності "руssкого народа", які устами проф. Біціллі заявляють: "так называемые исторические аргументы, т.-е. аргументы от данных исторического прошлого, сами по себе не имеют и не могут /підкр. п. Біціллі/ иметь решительно никакой силы и никакого значения в применении к историческому настоящему или историческому будущему"^{x7}.

Для ілюстрації цієї тези проф. Біціллі дозволимо собі навести приклад з історії відродження Чехословаччини.

Поборюючи національну свідомість чеського народу, що досягла свого вивершення за часів народних війн з доби Яна Нижки, тодішня влада за намовою сауїтів поробила заходи до фальшування історії чеського народу. Це сфальшування з великим успіхом зробив п. Вацлав Гаск з Лібочан і перевів це з такою досконалістю і з такою патріотичною мелодекла мацією, що його "Хроніка чеська", видана друком р. 1541, стала найулюбленишою книгою до читання найширших кол тогочасного громадянства. Однаке, творець правдивої історії Чехословаччини Палацький не завагався в передмові до своєї праці написати: "Історія Чехії не знає шкідливішої людини од цього чоловіка. П о ширенні сть твору не мала для Палацького такого значення, як мав воно для історика Лаппо. І це тому, що Палацький писав історію власного народу, а п. Лаппо досліджує історію чужого народу, з бажанням за всяку ціну затягнути його лише в загальну масу свого власного.

Так обстоїть справа з суто-історичним аргументом, на якім спирає свою концепцію "єдиного русського народа" п. Лаппо.

x7

"Проблема русско-украинских отношений в свете истории". Прага. 1930. Изд. о-во "Единство".
Стор. 6.

А тепер продовжимо свою аналогію і на аргументи політичного характеру.

Ми знаємо, напр., що діячі чеського відродження, об'єднані в Королівське Чеське т-во наук, устами свого секретаря р. 1791 вітали німецькою мовою короля Леопольда II промовою про "відданість і прихільність слов'янських народів верховному дому Австрійському".

Але йдім даліше. Батько історії чеського народу, відомий уже нам Фр.Палацький, формулюючи концепцію державно-політичного існування свого народу, висовує тезу, що, "коли б не було Австро-Угорської монархії, то в інтересах Чехії лежало б створення ії".

Як бачимо, виразно закреслений династичний принцип, який так переконуюче впливав на історика Лашпо, коли він виводить свою концепцію єдності руського народу на підставі твержень духовних і цивільних провідників визвольного українського руху в половині XVII віку.

Але творці сучасної Чехословаччини, не зважаючи на значно більший авторитет для них Фр.Палацького, ніж для українських мас Дlugож, не пішли його слідами та слідами діячів відродження кінця XVIII віку.

Вони створили зовсім не те, що впливало на думку Палацького з реальних інтересів чеського народу.

А п.Лашпо, звичайно, не одважився би на цій підставі твердити про єдність чеського й австрійського /німецького/ народів.

Але ж це був німецький народ, зауважать мені? Отже, яка ж тут аналогія? Добре, тоді візьмемо інший приклад. Йозеф Кнігман /1773-1847/ - теж один з будителів чеського народу - глибоко шанований сучасниками, захоплений ідеєю всеслов'янської літературної мови, в своїх писаннях / "Записках" / виголосив, що готовий і чеську мову принести в жертву оцій загально-слов'янській літературній мові, "знаючи, що якою б мовою не писати, ми все таки залишимось слов'янами".

Але чи на цій підставі п. Лашпо / разом з кн. Волконським / будуть проповідувати єдність чеського і московського народів?

О, звичайно, ні. Коли б вони захотіли доводи-

ти це, то, безперечно, підшукали би якісь інші аргументи...

Такі інші аргументи в поборенню права української нації на національно-державне існування висовує третій автор "руssкого издательского о-ва в Праге "Единство" - проф. Біціллі.^{x/}

Його твір, найцікавіший і найсолідніший і це не тільки через те, що він дощенту нищить історичну аргументацію двох попередніх авторів, а через те, що він переводить спір в площину, яка не допускає сумніву в тому, що автор хоче "взгляднуть на вещи с его, противника, точки зрения"^{xxx/}.

Праця автора поділяється, власне, на дві частини. В першій він полемізує з, так званими, історичними аргументами, якими звичайно користуються росіянине й українці в суперечках між собою. Він не хоче сперечатися в цій площині і цілою низкою історичних аргументів доводить, чому він робить це. Аргументація автора в цій частині настільки рішучо пориває з заалозеною методом суперечки Лаппо і Волконських, що примусила редакційну колегію в-ва в передмові до цієї праці написати: "Очерк проф. П.М.Біциллі требует от читателя умения внимательно и спокойно следить за доводами автора, умения понять, что автор оставляет привычные при спорах с "украинцами" передовые позиции лишь для того, чтобы тем разительнее вскрыть великий грех "украинцев" /не малороссов, с которыми и спорить то не о чем, а именно - "украинцев", или - еще точнее - "украинизаторов"/, тот грех, который коренился в насильственности проводимой ими "украинизации"^{xxx/}.

Для прикладу наведемо де-які з цих аргументів, які торкаються права української мови на значенні мови, а не діалекту.

"В Галицкой Руси в XIX веке местный язык у "діялект"/ развился до степени языка школы, литературы и науки. Это вынуждены признать даже наиболее ретивые противники "украинцев"^{xxxx/}. Их

^{x/} "Проблема русско-украинских отношений в свете истории". Прага. 1930. Изд. о-во "Единство".

^{xx/} Там же. "От автора", стор. 5.

^{xxx/} Там же. Стор. 4.

^{xxxx/} Там же. Стор. 6.

контрагументи про те, що це друга мова, яка не подібна на мову Шевченка й Котляревського, автор трактує, як "натяжку і ничего больше". "Галицко-український язык не в большей мере "другой" язык по сравнению с языком Шевченка, чем русский язык Тургенева и Толстого по сравнению с русским языком Ломоносова" ...^{x/} "Этот галицко-украинский язык "непонятен" малороссии-простолюдину? - Думается, не в большей степени, нежели язык Пушкина "непонятен простолюдину-великороссу"^{xx/}.

Так різко ставить питання проф. Біціллі і в інших моментах. Ми не хочемо обтяжувати читача надмірною кількістю цитат і з цілком спокійною совістю одсилаємо його до першоджерела і певні, що він не пошкодує, перечитавши його. Свої висновки, як українця, які зробив на підставі аргументації автора в цій частині, я наведу трохи далі, коли буду говорити про цю агітацію з погляду свого супротивника росіяніна, а тепер перейду до основних позицій проф. Біціллі, з яких він пробує нищити наше право на самостійне культурне і національно-державне існування і пророкує знищення нашого національного "я" в разі виділення українського народу зі складу, на модерних засадах збудованої, федеративної держави російської.

III

Спір на тему російсько-українських взаємовідносин проф. Біціллі переносить, як ми вже казали вище, з площини історичної в площину психичну. "Сущность исторического процесса, который мы формировали /выше/ - пише проф. Біціллі - как процесс формирования коллективных индивидуумов, может быть, следовательно, формулирована в терминах метафизики, а именно, как процесс

^{x/} Там же. Стор. 6.
^{xx/} Там же. Стор. 7.

формирования коллективных индивидуумов, может быть, следовательно, формулирована в терминах метафизики, а именно, как процесс психического по преимуществу, как эволюция непротяженной субстанции, — хотя тот процесс и протекает в рамках пространства — предиката субстанции протяженной^{x/}. Отже „исторический процесс“ — процесс формування колективних індивідуумів.

Що ж дас право на те, щоб ту або іншу націю зарахувати до такого колективного індивідуума?

Проф. Біціллі на це відповідає так: "Основой признак коллективного индивидуума — единство его непротяженной, мыслящей субстанции"^{x/}.

Отже, коли та або інша нація доведе, що душа її не вмерла, і виявить це в національній свідомості та волі до національного життя, значить, вона є колективний індивідуум, що має право на самостійне національно-державне існування. Коли ж ні, тоді нема чого і говорити про це.

Виходячи з цієї засади, проф. Біціллі виправдує, напр., національно-державне існування Польщі яка "в течение ста лет с того момента, как Костюшко воскликнул: "живи Петромъ!" продолжала жить, пока были живы поляки"^{xx/}. А ось по відношенню до українців цього, на думку проф. Біціллі, сказати не можна. Українська нація, як колективний індивідуум, на думку професора, все умеєла. Її нема по-між живими, а тому, коли заходить мова про незалежне державне існування України, справа іде "не об оберегании национального бытия украинского народа, а о восстановлении и этого бытия, о подлинном воскрешении из мертвых"^{xxx/}. Українці "желают — по крайней мере, поскольку дело касается русской Малороссии — создать новый народ, новую нацию, по образцу нации, некогда существовавшей или нет, — Это особый вопрос, и я уже объяснил, почему я считаю его второстепенным, — но во всяком случае и вы не не существуете". А тому і "Пет-

^{x/} Там же. Стор. 12.

^{xx/} Там же. Стор. 11.

^{xxx/} Там же. Стор. 13.

люра и Скоропадский^{x/} делали не то же самое, что сделал Пilsudskий^{xx/}. Ale, не зважаючи на це, автор шляхом аналізу історичного процесу, який переживали інші народи /ірландці, румуни, литовці, естонці, грузини/, приходить до висновку, що "Українську націю создать можна"^{xxx/}. Його тільки незадоволення метода, якою хотять користуватися українці в процесі утворення нової української нації. Правда, автор згірдливо називає українських національних діячів не українцями, а украйнізаторами /підкр. мое, М.Л./, бажаючи свою назвою підкреслити стремлення "правильність" свого народ національно відродитися". Цю методу автор вважає непридатною і, посилаючись на приклад церкви, яка уже відмовилась вживати по відношенню до своїх вірних, тим самим радить одкинути її і в практиці "творення нової нації".

Вдумуючись в оцю концепцію проф. Біціллі, яку я постарається передати з повною об'єктивністю, і не можеш не зневажатися з її глибокої внутрішньої суперечності.

I справді, не можна не погодитись з проф. Біціллі в тому, що Петлюра і Пілсудський робили не одне і те ж. Ale чи можна історикам, особливо при тому розумінню ним історичного процесу, яке ми бачимо у проф. Біціллі, взагалі порівнювати між собою явища, які лише випадково збіглися в просторі і часі, а тим більше, чи можна висновок з цього порівняння приймати за доказ стремлення Петлюри національно відродити український народ по методі примусу?

Робити це - значить робити непростиму логічну помилку.

Розуміючи історичний процес так, як його розуміє проф. Біціллі, роботу Петлюри треба порівнюва-

-----^{x7}-----

Тут ми вважаємо необхідним одразу вказати на недопустиме утотожнення роботи Петлюри і Скоропадського. Перший стояв виключно на ґрунті державної самостійності України, в той час, як останній в самому розгарі боротьби формально проголосив федерацію з Росією.

xx/ Там же. Стор. 13.

xxx/ Там же. Стор. 19.

ти не до роботи Пілсудського, а до тої роботи, яку в свій час провадив Косцюшко. Це єдино вірне порівняння, коли проводити паралелі між процесом визвольної боротьби польської і української націй.

I коли робота Косцюшка в цілому, не зважаючи на його пессимистичний висновок "J'uis Polonie", в процесі визвольної боротьби польської нації трактується, як вияв її свідомості і волі до національного життя, то тим з більшим правом заслуговує на таку трактовку робота Петлюри, що трагічно загинув, залишившись вірним жовто-блакитним прапорам, на яких кров'ю тисяч синів української нації було відразно написано:

"С А М О С Т І Й Н А У К Р А І Н А".

Друга недопустима суперечність в концепції проф. Біціллі, коли виходить з його розуміння історичного процесу, полягає в тому, що, оцінюючи український народ, як націю, він вважає її за "во всяком случае ныне не существуетующую ... которой уже нет в живых". Помилка шановного професора полягає в тому, що він забуває про два стани, в якому може перебувати чи то фізичний, чи по аналогії і колективний індивідуум. Крім фізичної смерти, є ще і стан летаргії, який вимагає спеціального знання для того, щоби помилково не зарахувати летаргіка до мертвого. Цього знання проф. Біціллі не має або не хоче мати. А, між іншим, стан української нації, в якому вона опинилася після 263 літнього перебування на ролі органічної частини "єдинаво руссково народа" не можна інакше назвати, як станом летаргії.

Але і в цьому стані українська нація спромоглася на виділення із себе цілої низки національних діячів, муравлина праця яких знайшла свій вираз у пламенній музі Тараса Шевченка, що виразно сформував національний ідеал українського народу, оформлення якого в практичному житті перейняли на себе його нащадки, що в останній час виділили із себе Симона Петлюру.

Але цього проф. Біціллі не хоче знати чи, краще мовити, признати за факт "волюции непротяженої субстанции".

Тоді треба йому сказати про те, чого він не може знати, але, як чутлива й об'єктивна людина, може цілком вільно уявити і правдиво зрозуміти

та оцінити.

Най він уявить собі почуття і душевигу настроєність людини, істота якої всіма фібрами своєї душі відчуває священий трепет, блукаючи в початку ХХ віку на полі "бою під Берестечком",

почуття людини, що в побожному ентузіазмі впивається устами в шрами на черепах учасників цього бою, що небало заховані у примітивній гробниці в трьохбанній церкві, збудованій на місці бою,

почуття людини, що виходить з цієї церкви з непохитним переконанням продовжувати роботу невідомих лицарів, що склали свої буйні голови в боротьбі за визволення народу українського посполитого.

Най доповнить собі цю картину шановний професор уявою почуття людини, очі якої палають глибокою ненависттю, коли вона, на початку ХХ століття, блукає на місці осідку зруйнованої за наказом тогочасної верховної влади "єдиного русского народа" Запорозької Січі", як своєрідної форми державно-політичного устрою, створеної генієм народа українського...

Уявивши собі все це, при умові, що історичний процес треба розуміти, як "процесс психический по преимуществу", не можна не відмовитися від трактовки українського колективного індивідуума, як "личности к оторого уже нет в живых"...

При цій умові Ви, пане професоре, не зможете не відчути, як барва встиду заливає Ваше обличчя, коли Ви і далі згірдливо називатимете людей, що дбають про національно-державне оформлення своєго почуття, украйнізаторами, особливо, коли порахуєте число цих українізаторів, які в останній визвольній боротьбі, що спонтанно вибухла після майже трьохвікового перебування під даскаовою опікою Москви, наложили й досі накладають головою за те, щоб перестати бути органічною частиною "єдиного русского народа". Мертві нації на це нездібні, а живі ніколи б не пішли на таке самознищення за пустопорожній видумані сепаратистичними демагогами слова "Україна" та її "незалежна державна самостійність".

Цим почасти ми викрили і третю суперечність в концепції проф. Біціллі, яка приводить його до

помилкового висновку про українську націю, як "личности, которой нет в живых". Робить він це на тій підставі, що українська нація в процесі свого історичного розвитку, на його думку, не ви-діливши своїх Данте і Петраків, що "созда-ли" італійську націю", чи старозавітних проро-ків, що створили націю хидівську, одра-зу виділяє з себе Гарібальді й Кавурів, що оформили італійську націю, а тю лише рівнинець, що українські Кавури хотять оформити неіснуючу і не-створену ще націю.

Суперечність цієї позиції в концепції проф. Віціллі полягає в тому, що він переоцінює значіння Петраків в історичному процесі творення ко-лективних індивідуумів - націй. Ми не одкидаємо цього значіння, але дамо йому справедливішу оцінку. Петраки, Данте, Шекспіри, Масарики не пада-ють з неба. Загально-людська цінність їх і ролі їх, як творців націй, тільки тоді набираєтъ сво-го значіння, коли вони виростають зі свого націо-нального оточення. Народження їх також не відбу-вається щодня. Проходить довгий процес підготов-чої праці цілої низки поколінь для того, щоб на зміну Гуса явився Масарик, але через те, що між Масариком і Гусом лежить ціле півтисячоліття, не значить, що чеська нація в часи Богуслава Балбі-на /1621-1688/ або Йосипа Добровського /1753-1829, була мертвою. Спроможність виявити свою життєздат-ність була в прямій залежності від цілої низки дер-жавно-політичних обставин, в яких перебувала че-ська нація. Процес боротьби за право на спромож-ність виявити свою життєздатність для різних на-цій різний і не мусить обов'язково збігатися в просторі і часі. Це є закон історичного процесу в правдивому його розумінні, і цьому законові не може не підлягати процес визвольної боротьби і нації української.

І українська нація в процесі своєї визволь-ної боротьби має своїх Смотрицьких, своїх Острож-ських, Іванів Вишеньських, Петрів Могил, своїх Сірків, Хмельницьких, Дорошенків, Полуботків, За-лізняків і цілу плеяду інших осіб, що чином сво-їм довокили "еволюцію непротяженої субстанції", а значить і перебування на-живу і душі українсько-го народу. Коли можливість для маніфестації життя

української нації в добу перебування її на ролі органічної частини "єдиного русского народа" звелася до нуля, коли залинуло переможне "не було, нет и не будет" /р. 1876/, тоді вже українська нація мала за собою Котляревського, Шевченка, а національна робота біжучого дня творилася руками Антоновича, Драгоманова, Чубинського, Хитецького, Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Миколи Лисенка й завершується монументальною працею Михайла Грушевського, що на українському ґрунті виконує роль Фр. Палацького. Може вони не Петrarки й Данти, але ці останні не забаряться з'явитися на так дбайливо й старанно розробленому ґрунті, що виявляє собою правдиву картину історичного процесу визволення, а не створення української нації.

Отже і нам не бракує імен. Може вони не відповідно оцінюються нашими ворогами, але то нас не обходить. Ми самі певні того, що історичний процес розвитку української нації іде цілком нормально, хоч, може, і не так прискореним темпом, як то відповідало би чисельній кількості української нації, але за те і ті труднощі, які вона переборює в процесі цього розвитку, без порівняння складніші і важчі, ніж то було в процесі розвитку інших слов'янських національностей.

Але і поза цим є щось таке, що творить специфічну властивість культурної цінності української нації.

Коли ми приглянемось до процесу історичного розвитку української нації, то ми не зможемо помітити, що в суто-національних проявках суспільного життя українського народу завжди колосальну роль відгравав сам народ. Так було і за час боротьби проти унії й за часи української революції доби Богдана Хмельницького й, нарешті, в останню революцію р. 1917. Висовуючи з-поміж себе маси герояв, нація українська якось не виділяла їх з-поміж інших своїх членів. Вони залишалися на ролях отого "невідомого вояка", символ якого лише в останню добу відповідно конкретизуваний в культі "могили невідомого вояка".

Який прекрасний він по своїй етичній природі!

Який величний він у своїй простоті!

В среолі слави цього скромного "невідомого"

української нації в добу перебування її на ролі органічної частини "єдиного русского народа" звелася до нуля, коли залинуло переможне "не було, нет и не будет" /р. 1876/, тоді вже українська нація мала за собою Котляревського, Шевченка, а національна робота біжучого дня творилася руками Антоновича, Драгоманова, Чубинського, Хитецького, Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Миколи Лисенка й завершується монументальною працею Михайла Грушевського, що на українському ґрунті виконує роль Фр. Палацького. Може вони не Петrarки й Данти, але ці останні не забаряться з'явитися на так дбайливо й старанно розробленому ґрунті, що виявляє собою правдиву картину історичного процесу визволення, а не створення української нації.

Отже і нам не бракує імен. Може вони не відповідно оцінюються нашими ворогами, але то нас не обходить. Ми самі певні того, що історичний процес розвитку української нації іде цілком нормально, хоч, може, і не так прискореним темпом, як то відповідало би чисельній кількості української нації, але за те і ті труднощі, які вона переборює в процесі цього розвитку, без порівняння складніші і важчі, ніж то було в процесі розвитку інших слов'янських національностей.

Але і поза цим є щось таке, що творить специфічну властивість культурної цінності української нації.

Коли ми приглянемось до процесу історичного розвитку української нації, то ми не зможемо помітити, що в суто-національних проявках суспільного життя українського народу завжди колосальну роль відгравав сам народ. Так було і за час боротьби проти унії й за часи української революції доби Богдана Хмельницького й, нарешті, в останню революцію р. 1917. Висовуючи з-поміж себе маси герояв, нація українська якось не виділяла їх з-поміж інших своїх членів. Вони залишалися на ролях отого "невідомого вояка", символ якого лише в останню добу відповідно конкретизуваний в культі "могили невідомого вояка".

Який прекрасний він по своїй етичній природі!

Який величний він у своїй простоті!

В среолі слави цього скромного "невідомого"

до речі розпускається слава великих полководців, геніяльних політиків, невмируючих творців нації.

Нічого тсго не було б, коли б не було оцієї скромної могили оцього невідомого, але реальний вияв набрала ця проста істинна лише в останній час, коли не можна було вже відносити славу "невідомого" виключно на рахунок тих, хто тільки в більшій чи меншій ступені був знаряддям для вияву його національного сутності.

Вдумаймося в історію українського народу й ми побачимо, що, починаючи з IV століття в безпереривній боротьбі з дикими ордами, що сунули зі Сходу на Захід, він, як той невідомий вояк, боронив Західну Європу, забезпечуючи їй можливість культурного розвитку та національно-державної стабілізації.

Починаючи з XIII століття, український народ перебігає на себе боротьбу з кримськими татарами й турками, захищаючи в такий спосіб Московську та Польську держави на Північ і почаси здергуючи турецьку експанзію на Захід.

І тепер український народ виносить на собі тягар боротьби з червоною інквізицією, серйозно в'яжучи свободу ії чину, скерованого на заміну найхорстокішою деспотією найкращих ідеалів людства, що знаходять своє виявлення в демократії.

Долі схотілось так, щоби ця прекрасна служба української нації на користь цілого людства узурпувалася іншими націями, а сам український народ залишився на ролях невідомого вояка, з тою тільки ріжницею, що для нього не створено культу "могили". Правда, він сам для себе створив цей культ. По цілій Україні розсипані сотні могил невідомих борців. В них разом з кістками своїх героїв перевовав український народ і правдиву істоту свого національного "я". Не дурно ж могила у степу стала найулюбленишim сюжетом одного з найдорогоцінніших культурних скарбів української нації - його пісні.

Але минули ті часи, коли про славу української нації

"Могила у полі
З вітром говорила"...

устами соток тисяч своїх вірних синів вона говорить уже зі своїми сусідами, а міліонами сер-

дещь мертвих, живих і ненароджених дітей своїх стукає у браму, за якою заховалися всі ті, що до цього часу окрадали її найріжнороднішим способом...

Чи не переконує це Вас високошановний пане професоре, у тому, що українська нація жива?...

Щоб закінчити з суперечностями концепції проф. Біціллі в тій частині її, яка доводить, що українська нація є "личність, якої нет в живых", укажемо ще на таке місце в ній.

Проф. Біціллі пише: "Они /украинизаторы/ желают, по-крайней мере, поскольку дело касается русской Малороссии - создать новый народ".... Ну, а як же обстоїть справа з тим народом, що до "русской Малороссии" не належить?

Чому ж не дати відповіді на це запитання? Невже лише з ввічливості до тих, що за всяку ціну змагаються до того, щоби з певної частини "єдиного русского народа" скласти органічну етнографічну частину "численно й політично пануючого /слов'янського/ племени", повторюючи слова кн. А.М. Волконського, які він говорить на доказ того, що чисельне й політичне панування є одною з передумов єдності держави, а при перенесенні імені пануючого племені на інші племена й "єдності народу"?

Такої ввічливости од проф. Біціллі, судячи по загальній позиції його в питаннях, що торкаються русько-українських відносин, яку він зайняв у своїй бромурці, - сподіватися не доводиться.

Просто в цьому місці він не доводить своєї думки до логичного кінця.

Попробуємо ми зробити це.

Раз український народ є органічною частиною "єдиного русского народа", то він таким має залишитися всюди, де і при яких обставинах він не знаходився би. Отже до "єдиного русского народа" не можуть не належати й галицькі українці й емігранти з Галичини в Канаді та інших частинах світа. Щодо Галичан, то на цій позиції твердо стояв і відповідну лінію послідовно переводив до війни відомий доктор Дудикевич в спільці з не менш відомим Вергуном.

Але що ж з того вийшло? Представники "єдиного русского народа" з Галичини зійшлися з органіч-

юю частиною "єдиного русского народа" з "русской Малороссии" і, не зважаючи на історичну аргументацію князя Волконського й п. Лашпо, проголосують злуку "Західної і Східної Українських Республік в одну Соборну Українську Народну Республіку".

Така аномалія може повстати лише з тої цілком природної причини, що і "галичаке" і "руssкие малороссияне" ніколи не були органічною частиною "єдиного русского народа".

Просто ці дві частини єдиного народу українського перебували в різних політично-державних концепціях. Чисельно й політично пануюча більшість в цих державно-політических концепціях на протязі довгих віків намагалася асимілювати ці частини українського народу. Але це чай не вдалося.

Процес історичного розвитку української нації свідчить про те, що живчик українського життя переосився до середовища тієї частини роздергого українського народу, для якої політичні умови існування складалися сприятливіше.

В XVI столітті живчик цей був перенесений на вільні стежі війська запорозького. А з другої половини XVII століття він б'є то на теренах "руssкой Малороссии", то на теренах "Східної Малопольщі".

Після знаменитого "не было, нет и не будет" свідоміші й енергійніші українці з Росії в 1880-х роках ще в більших розмірах, аніж в 60-х роках, переносять свою роботу в Галичину. В наслідок цієї роботи "в Галицькій Русі в XIX веке местный язык - по признанию проф. Біцілі - развился до степени языка школы, литературы и науки", з'явилися Франки, Стефаники, Гнатюки, "Просвіти", "Наукові т-ва" кооперативні організації і т.д. і т.д. А галицьке населення і руками і ногами одбивається од чести стати складовою частиною "єдиного русского народа".

Але описане вище з залізною необхідністю випливало з закону розвитку колективного індивідуума. Закон цей полягає в тому, що до стану летаргії, який межує з фізичною смертю, може бути доведена навіть ціла нація, але, коли забренить могутній голос одного свідомого сина нації, він стає голосом пророка, під впливом якого без всякого примусу, а навіть з переборенням найхорстокіших пе-

решкод, як то ми бачимо на прикладі Ірландії, з ентузіязом повстають навіть кости мерців, щоб на-тягнути на себе живе тіло відродженої нації, не вдаючись в психологичний аналіз того, чи це є "подлинное воскрешение из мертвых", чи тільки виведення з аябетичноого стану нації, яка стас реальним фактам, з яким не можуть не рахуватися найнеймовірніші Томи.

IV

В попередньому розділі ми розібрали ті суперечності в концепції української проблеми проф. Біціллі, лише при наявності яких шановний автор і прийшов до помилкової оцінки української нації, як "личности, которой нет в живых". Але. не зважаючи на це, шляхом надзвичайно цінного своєю об'єктивністю аналізу історичного процесу взагалі і процесу розвитку чи творення нації зокрема шановний автор погоджується з тим, що "українську націю создать можно" і що в цьому відношенні "українізаторы вполне правы"^{x/}, але це все ж таки не виправдує, в очах проф. Біціллі, змагань українських національних діячів до незалежного національно-державного існування української нації.

Таке твердження, що правда, професор відносить не лише до одних українців. Все, чим угруптовує він своє заперечення права недержавних народів на самостійне національно-державне існування, "направлено далеко не против одних только украинизаторов"^{x/}. Автор має на увазі критикою змагань "українізаторів" взагалі положити кінець всяким "бессмыслицам мечтаниям", що снуються на підставі привабливого гасла "самовизначення народів", під знаком якого "протекает наше время"^{x/}, бо "украинская проблема, - як цілком справедливо твердить проф. Біціллі, - как она обычно, как она все-

^{x/} Там же. Стор. 19.

гда ставится, есть лишь часть гла в н о й проблемы истории нашего времени^{x/}, отої проблеми самовизначення народів.

Як бачимо, завдання дуже важливe. За-для виконання його можна жорстоко осудити її рішуче по-рвати, як то робить проф. Біціллі, з заявою аргументацією "ординарних академіків" од історії її перенести спір в зовсім іншу площину.

Такою площиною є оцінка культурної цінності тої або іншої нації як з боку її внутрішнього культурного змісту, так і з погляду її значіння для людства взагалі.

Змагає нація до Вічного, до Абсолютного – вона є цінною об'єктивно; вона може стати великою нацією – носителькою великої культури, матірю великих людей. В цьому полягає її велика загально-людська цінність. На цьому базується і її самозрозуміле право на самостійне національно-державне існування...

Нема цього, твориться нація лише для процесу самого творення – з неминучістю настас: "обеднение культуры, оскудение духа, застой, кость"^{xx/}.

Отже, щоби довести своє право на національно-державне існування, сучасні молоди народи повинні довести, що вони здатні омолодити та преобразити сучасну культуру, як то в свій час було зроблено новими народами "согласно распространенному взгляду" по відношенню до "дряхлеючої культури античного міра".

Проф. Біціллі виносить жорстокий присуд на адресу сучасних "нових" народів, заявляючи, що од них "того чуда ждать не приходится", а це через те, що вони "минуя стадию культуры, сразу вступают в стадию цивилизации"^{xxx/}, та що ця культура у старих народів складалася віками, утворюючи їх національну традицію. Національна ж традиція є "сама национальная душа, вечно обнаруживающая себя и вечно обновляющаяся

^{x/} Там же. Стор. 19.

^{xx/} Там же. Стор. 25.

^{xxx/} Там же. Стор. 28.

національна енергія" х/..

I от одо національну традицію, одо національну душу сучасні "народы "новые" винуждены, - на думку проф. Біціллі, - "сделать" для себя сразу" х/, а через те, що цього зробити за короткий час не можна, то цивілізація, в стадію якої вступають сучасні "нові" народи, є для них смартельною небезпекою, од якої старі народи забезпечуються своєю національною традицією, витвореною в одміну од традиції "нових" народів на протязі довгих віків.

Такою постановкою питання проф. Біціллі зраджує своєму розумінню історичного процеса й наближається до авторів, що по старій звичці ведуть спір "в, так называемой, исторической плотскости". Він не розріжняє двох моментів у процесі творення національної традиції, а саме: самого процесу творення національної культури й тих об'єктивних обставин, в яких цей творчий процес відбувається.

А, між іншим, необхідність такого розмежування логично випливає з того розуміння історичного процесу, якого додержується проф. Біціллі.

Крім того, таке розмежування необхідно мати на увазі і для того, щоби зробити об'єктивний і строго логичний висновок щодо культурної цінності твої або іншої нації в її абсолютному /індивідуальному/ чи відносному /загально-людському/ значенні.

Без такого розмежування ми попадаємо в зачароване коло, з якого не можна знайти логично-го виходу.

I справді, щоб мати право на державу, треба виказатися культурою, але культурна творчість, як це доводять приклади життя, може бути найінтенсивнішою в рамках національної держави.

Цього, очевидно, не заперечуватиме і проф. Біціллі.

Отже, дальніші наші міркування і побудовани на цьому розмежуванні.

Подивимось, як творилася українська національна традиція - українська національна душа.

Підставою для цього служив радісний і опти-

х/ Там же. Стор. 29.

містичний релігійний світогляд наших поганських предків. Іх державно-творчий геній створив своєрідну державну організацію княжої доби. Духовна культура слов'ян /я навмисно вживав цього слова, бо погоджуясь, що слов'янський корінь не був перешкодою для утворення цілком самостійних московського й українського народів/ княжої доби зазначала значних впливів греків, особливо християнських, і дала прекрасні зразки розвинутої культурної творчості в різних напрямках: літератури, мистецтва, права і т.д. Але вже в цей час помічається основна ріжниця національних характерів українського й московського народів.

Приймаючи православну віру, український народ рішуче одкидав сухий догматизм віри та не надавав рішального значення її обрядовій стороні. Ця боротьба тягнулася на протязі довгих віків і, зрештою, закінчилася перемогою народа в часи органічного з'єднання православної ієрархії з своїм народом за часів польського панування.

Московський же народ, навпаки, засвоїв з православної віри найбільше її мертву догматику та зовнішню обрядність.

Історія української православної церкви знає ентузіастичну боротьбу найширших народніх мас проти насильно запровадженої унії. Ця боротьба ішла під прaporом оборони віри православної, як символ національної окремішності й політичної волі українського народу.

Історія московської церкви знає, так званий, "раскол", що стався на ґрунті: "хождения по-солов'ям", "двуперстия" та "сугубого аллилуя", за які московський народ доходив до самоспалення...

В державно-творчому процесі український народ виходив з принципу децентралізації і глибокої демократії, опертої на повагі до людської особи. Пайяскравішого окреслення знайшов цей процес в своєрідній організації тогочасної республіки - Запорозької Січі.

Московський народ прийняв для себе державну форму монархічної централізації, опертої на рабській підлегlostі підданих своїм монархам, що знайшла своє викінчення в інституті панщини, що зводив людину на положення соціального раба.

В царині свого оригінального права укра-

Чинський народ не знав смертної кари в нормальному суспільному житті, як рівно ж і кари на тіло. Лише під сильним впливом Візантії ці форми кар знайшли своє застосування в адміністративній практиці князівської держави. Народня ж свідомість глибоко протестувала проти цього й не приймала їх, як щось нормальне.

В московського ж народу "кнут", "щипці для рвания ноздрей" і т. ін. були побутовим знаряддям, яким визначалося взаємовідношення влади до своїх підданих. А обов'язки ката не гидиться виконувати й сам цар.

В царині науки український народ навіть в моменти своєго найгіршого порабощення під Польщею давав підстави для розвитку діяльності українських учених, що зібралися в місті Острозі, в маєткові славного князя Костянтина Острозького, або Григорія Ходкевича, що для друку своїх видань користався послугами Івана Федоровича та Петра Мстиславця, що мусіли тікати з Москви від розгніваного друкарською новиною московського народу.

На українських ж землях знайшов захист і князь Курбський, що втік од лютости царя Івана Грізного й розвинув на Україні жваву культурну діяльність.

Школа була надійною охороною віри православної, що в той час зважалася й символом національності проти католицької та протестанської інвазій. І український народ розумів це, і тому, як тільки випала нагода /відновлення під захистом козацького війська запорозького православної ієрархії в Києві/, заходжується коло створення своєї постійної школи /1615-1632/ і блискуче справляється з цим завданням. Через деякий час школа перетворюється в славну Могилянську академію, що з р. 1632 існувала аж до р. 1701. По організації навчання вона мало чим відріхняється від тогочасних західно-європейських університетів. А по своїму культурному значенню вона стає осередком, з якого вийшов не один десяток висококультурних діячів, що розносили світ знання в найдальші закутки.

А московський народ в цей час потопав у безпросвітній темряві, як про те свідчать стародавні документи, в яких читаємо: "всі вони /україн-

ці, М.Л./, за малим винятком, грамотні, навіть більшість їхніх хінок та дочок уміють читати й знають порядок служб церковних та церковні співи; ... а у них /москалів, М.Л./ і попи ледве по книгах шлябезують". Сам цар Петро I скаржився патріярхові: "священники у нас грамоте мало уміють... Ежели бы іх... в обучение послать в Київ, в школы"^{х/}.

Коли зрештою цар Петро I потрібував освічених співробітників для закріплення своїх реформ, то він знайшов їх серед українських учених, які вийшли з Києво-Могилянської академії. Але на діяльність їхньої московського народ завжди дивився, як на роботу "еретическу".

Після перемоги Петра I над шведами під Полтавою /р. 1709/ починається доба різкого занепаду в процесі творчості української національної культури. Своєрідні форми державно-політичного й суспільного устрою - створені генієм українського народу - нищаться. Культурні установи закриваються. Церковне життя, щоб віра народу щалоросійського не "отличалась от благочестия московского", підпорядковується московським церковним установам. Заводиться панщина. Сама мова українська оголонується неіснуючою. Кожна спроба легальної роботи над розвитком української культури жорстоко переслідується. А кращі сини слов'янського народу українського для "еволюции непротяженої субстанции" повинні шукати захисту в сусідній Галичині, що перебувала під скіпетром імператорської династії Габсбургів... Так тягнеться до р. 1905. Але пільги, здобуті українським народом за першої російської революції, одна по одній ліквідуються царським правителством і, нарешті, закінчуються цілковитою забороною українського друкованого слова в липні р. 1914 в руській Малоросії й варварським вандалізмом по ідношенню до українського населення "Галицької уси".

Коли ми захочемо дати об'єктивно-праведливу оцінку цього процесу творчості, ми не можемо не поставити його в зв'язок з тю державно-політичною обставиною, в якій цей процес відбувався.

Слідкуючи за його поодинокими етапами, ми яскраво бачимо, що в той час, коли народ український жив більше-менше вільним державно-політичним життям, культурно-творчий процес одбувався інтенсивніше, й український народ наближався до нації в її модерному розумінні. І, навпаки, він впадав у стан більше або менше глибокої летаргії, якщо над ним тяжила державно-політична опіка чужого національно – хоч і спорідненого расово – іншого народу.

І справді, чи можна припустити, щоби Запорізька Січ була зруйнована з наказу гетьмана українського?

Чи можна припустити, щоби освіта на Україні занепала в наслідок шкільної політики Києво-Могилянської академії, що в той час виконувала функції українського міністерства народної освіти?

Чи можна припустити, щоби полки України з доби гетьманщини перетворилися в низку губерній з закріпаченим населенням, коли б Полуботки не гинули в мурах Петропавловської в'язниці?

Чи можна припустити, щоб український Петратка й Данте разом/ Тарас Григорович Шевченко, з наказу національної влади української поневірявся б в Аразьських степах з зaboronoю писати й малювати, замість того, щоб приймати найактивнішу участь у творчому процесі для зміцнення української традиції й виявлення національної душі українського народу?

Чи можна припустити, щоби кращі сини української нації /Драгоманови, Грушевські, Олесі, Петлюри й оті "невіломі герої", які вшановуються лише культом могили невідомого вояка/ за національної української влади незамушені були шукати захисту для себе в чужонаціональних державах?

Ні!

Все це можливо лише при одній умові, а саме, коли над Україною панують або представники "єдиного русского народа" – великороси, або справжні українізатори України: Кагановичі, Косьори, Картак-вілішвілі.

Неваже ж цього всього не треба брати під увагу при оцінці культурної вартості української нації, щоб бути, принаймні, об'єктивним у своїх вис-

новках?!?...

Але не в зв'язку з цими "сміягчаючими вину обставами" треба підвищувати національно-культурну кваліфікацію українського народу.

Він заслуговує на це тим, що в дійсності він створив, і чим в значній мірі прислужився до нормального творення традиції сучасних реликих націй.

Створивши на початках своєго існування місну державно-політичну організацію, український народ енергійно боровся з безпереривним потоком кочових орд, що у своїй експанзії на Захід загрожували знищеннем, або, принаймні, зміною напрямку в утворенню національної традиції сучасних великих націй.

Об Київ, як об державно-політичний центр не раз розвивалися ці орди, а коли часами й перекочувались через нього, то вже в стані нешкідливому для західно-европейських народів.

І хто знає, чи не встояв би він в якості самостійного державно-політичного центру, коли б до його руйнації не приклали своїх рук московсько-суздальські князі, які, починаючи з Андрія Боголюбського, якому для закріплення свого князівського мастабу вистачило лише вкраденої, а не, по тогочасному праву, законно надітої на свою голову шапки Мономаха, весь час спричинювалися до його припинення, як державно-політичного центру українського, а у винагороду за це залишили йому лише архивну славу матері городів руських.

І характерним є те, що ця матір городів руських тратить своє загально-людське значіння разом з втратою значіння самостійного державно-політичного осередку.

Культурною пам'яткою цієї доби є знамените "слово о полку Ігореве", яке переховало до наших днів прекрасні образи відважної боротьби українських князів за свій національно-державний інтерес, який збігався одночасно і з інтересами цілої Західної Європи.

Після занепаду українського народу, як самостійного державно-політичного чинника міжнародного значіння, історичний процес творення колективного індивідуума - нації - з можливо єдиного тоді слов'янського племени - іде в двох цілком са-

мостійних напрямках. На півночі - довкола московсько-суздальської династії, а на півдні без точно окресленого в історичній перспективі персонального осередку - довкола тих ідей, що творять зміст духовної істоти української нації.

Ідеї ці знайшли своє конкретне втілення в своєрідних формах державно-політичної організації козацького війська запорозького - Запорозькій Січі.

Створена генієм українського народу, - без жадних сторонніх, особливо московських, впливів, Січ Запорізька дала нам зразок демократичної республіки, організованої з найсуworішим додержанням засад:

свободи, рівності й бра-
терства, що в Західній Європі знайшли тільки свій словесний вираз лише в процесі Великої Французької Революції.

Створивши надійну базу для захисту своїх національних інтересів, українська нація в особі свого козацького війська Запорозького одночасно виконує і свою функцію загально-людського значіння. Конкретно виявляється вона в одважній і рішучій боротьбі з татарами й особливо з турками, що були тоді страховищем для Західної Європи.

Те, на що не спромоглися великі тоді держави Московія й Польща, виконала невизнана офіційно своєрідна держава, створена зусиллями українського народу.

Слава про військові здібності Запорозького війська, завдяки цьому, рознеслася по всій Західній Європі, і землі козацькі почали фігурувати на тодішніх мапах під самостійним іменем. Козацькі полки запрошуються на службу до західно-европейських володарів. Але Січ Запорізька ніколи не виконувала ролі "міжнародного хандарма", як свого часу імператорська Росія.

І в цьому є велика і суб'єктивна й об'єктивна цінність української нації, хоч, може, і не персоніфікована особою якого-небудь Гомера чи Бісмарка.

В цю добу, як і раніше, Київ став осередком державно-національного й культурного життя української нації.

Після р. 1654 він знову починає тратити це

свое значіння, аж поки не обертається в губерніальне місто єдиної, неподільної Росії. Архивна слава його декламується на ріжні способи, але загально-людське значіння його втрачається.

Нарешті вибухає лютнева революція р. 1917.

Київ з губерніального міста та матері городів руських знову стає державно-політичним осередком української нації й знову виконує подвійну функцію національного проводу, з одного боку, й передового форпосту Західньої Європи в боротьбі з гунами ХХ століття. Об цього розвиваються червоні орди, і, щоби не бути побитими національним Києвом, переносять свою столицю до значно децентралізованого перед війною Харкова, але і це не спасає його од процесу націоналізації - в українському розумінні цього слова.

Ось що робить сила національного духа. І це можна знайти в історії кожної живої нації. Відьмім, наприклад, Варшаву, - як губерніальне місто єдиної та неподільної, - ії не могли захистити сили 160 мілійонового "єдиного русского государства", не зважаючи на знищення мілійонів підданних і колосальну допомогу могутніх союзників.

Але об ту ж саму Варшаву - столицю новоповсталої й несконсолідованої ще Польської держави - розвиваються численні орди "єдиної соціалістичної советской армии", опори "єдиного комуністичного интернационала".

Цим ми даемо відповідь і на те твердження проф. Біціллі, що з повстанням нових національно-державних організмів саме життя не стає ріжноманітнішим та багатшим на нові враження.

Звичайно Київ, лише як "мать городов русских", мало для кого буде цікавим, особливо при тому способі його показування, який практикувався росіянами.

А от Київ, як передовий форпост, під захистом якого складалась і розвивалась західно-європейська культура й цивілізація, ми певні, буде представляти не менший інтерес, ніж Верден у Франції...

А от Київ, з якого "наукова ересь" поширювалася по всіх закутках колишнього "єдиного и неделимого" государства Російського, напевно буде менш цікавим, ніж сучасна Прага, з якої розно-

силає велика "гресь" Гусова.

Сучасна стадія історичного розвитку української нації не дозволяє нам закінчити цей розділ простим наведенням українських імен, які говорили б за себе так, як говорять за себе, наприклад, імена Масарика, Пілсудського, Клемансо, але це все таки не значить, що українська культура не має самостійної абсолютної цінності.

Посереднім доказом цього може бути степень прийняття її широкими народними масами.

Не зважаючи на те, що українська національна душа виковувалася людьми "чужими" українському народові по духу й по своїх устрімліннях, як то доводять росіянине, не зважаючи на те, що український народ на протязі майже трьохсот років "приобщався к великой русской культуре", не зважаючи на те, що культура ця найбільше мала відповідати національній душі органічної частини "єдиного русского народа", не зважаючи на те, що жадного /?/ приому /!/ в прищіпленні цієї культури українському народові з боку народу московського очевидно /?!/ не було - все ж таки цей народ, як тільки представилася можливість виявити свою організовану волю, без застереження поставив на чолі свого національного революційного парламенту проф. М. Грушевського, який вславився тим, що видумав нікому, крім самого себе, незрозуміле "галицько-українське наречие", а свої голови пішов складати під проводом невідомого досі Симона Петлюри.

Героїчне боротьбою й напружену творчою діяльністю на протязі 3-х років не вдалося зробити того, що робиться в нормальних обставинах організованими державно націями на протязі довгої низки років, і ми опинилися на еміграції.

Але поруч з нами опинилися на еміграції й численні творці національної душі справжнього "русского народа".

Творча праця їх безпереривно тягнулася на протязі довгих століть. Робота ця провадилася при державно-політичній обстановці значно сприятливішій, ніж то було для творців української національної культури.

Вони можуть похвалитися цілою низкою імен в різних галузях людської культури.

I, не зважаючи на це все, народ не прийняв їх. Не прийняв князя Львова, не прийняв Мілюкова, не прийняв Керенського, а пішов за "отверженим" Леніним. При чим відход цей був настільки рішучий, що виразники духа народа руського, що заховалися під захист Колчаків, Денікиних, Юденічів не змогли навіть дійти до етнографічної території великоруського народа, не зважаючи на реальну допомогу могутніх і непереможних західно-европейських союзників.

I пояснити це можна тільки тим, що поруч з великими творцями руської культури якось уживалися й такі фігури, як Распутін, "выйходець из недр подлинного русского народа", перед яким безсилово була вся культурна Росія.

Після всього сказаного, очевидно, ясним стає те непереможне стремлення українського народу створити свою національну державу з тим, щоби забезпечити собі можливість вільної праці над дальнішим розвитком своєї національної культури, над любовним і вільним формуванням своєї національної душі, яка, безперечно, знайде своїх Шекспірів, Біスマрків, Масариків і Вашингтонів.

Разом з цим вона з логичною необхідністю стає виконувати й свою історичну загально-людську місію - передового форпоста західно-европейської культури.

По цьому, спеціально для української нації визначеному шляху, йде її устремлення до Вічного, до Абсолютного, яке не може не набрати в ближчому майбутньому і свого символічного виразу.

Таким чином, всі аргументи проф. Біціллі щодо невисокої цінності національної душі сучасних "нових" народів не можна визнати за переконуючі. причиною цього є зазначена нами його зрада своєму розумінню історичного процесу.

ня справедливої оцінки культурної цінності нації-яка, на наше переконання, є єдино раціональною методою при аналогичних дослідах - приводить нас до таких висновків:

1. Виходячи з засади текучості історії, треба вважати нелогичними категоричні висновки з природу того процесу, який далеко ще незакінчений. Таким незакінченим процесом є процес національної диференціації сучасного людства. По суті ж своїй ця диференціація є логичним продовженням історичного процесу розвитку людства по шляху поступу. Це розуміє й проф. Біціллі, коли пише: "Вслед за ерой раскрепощения личности наступила эра эманципации народов"^{x/}. Але його не задоволяє лише констатування цього факту. Як історик, він вважає себе в праві не тільки "о с м ы с л и в а т ь" історичні факти, але й "о ц е н и в а т ь и с у д и т ь и х". Поширивши ж це своє право і на факти ще незакінчені в процесі своєго розвитку, заявивши автор і не міг не прийти до помилкового висновку, принаймні по відношенню до української нації та цінності її національної культури.

2. Жива українська нація в своєму змаганню до свого відродження ставить своїм завданням не лише стремлення досягнути факту свого існування, як нації. Своє відродження вона ставить в тісний зв'язок із своєю історичною місією - ролі передової форпоста західно-европейської демократії в її змаганню зі східньою деспотією. Це сповнює українську націю ентузіазмом і напружує її волю до остаточної перемоги.

3. Для найкращого виконання цієї історичної місії українська нація повинна жити своїм самостійним і незалежним державно-політичним життям, яке створить і найкращі обставини для нормального в дальнішому розвитку національної культури, а значить і образному виявленню національної душі українського народу.

Як бачить читач, ми кардинально розходимося у своїх висновках з проф. Біціллі й, звичайно, ні в якому разі не можемо прийняти його концепції "областничества" /регіоналізму/, не зважаючи на його сміливе ж таке незвичне в устах росіяніна

^{x/} Там же. Стор. 19.

тверження: "Россия будущего - не "единая-неделимая". Россия прошлого, не псевдо-Федерация псевдонациональных республик настоящего, а союз областей"^{х7}.

І не можемо прийняти цієї концепції не чи те тільки, що вона зовсім не орігінальна. Літ сорок тому український мислитель і публіцист проф. Михайло Драгоманів висовував цю концепцію державно-політичної реорганізації "єдиной-неделимой России прошлого". Яка доля спіткала цей проект - проф. Біціллі знає добре. Але невже він думав, що поновне висунення цього проекту руським професором здo будеться на кращий наслідок? Ми цього не думаємо. Навпаки, ми навіть певні, що концепція регіоналізму по відношенню до "єдиной-неделимой России" не тільки "прошлого", але й "настоящого" є мертвородженою концепцією при тих передпосилках, на яких вона базується.

Мертвонародженність цієї концепції випливає з її внутрішньої суперечності, якої не добаває чи не відчуває проф. Біціллі. Суперечність ця обумовлюється змішуванням двох моментів при її конструкції: моменту політики й культури, яки по суті своїй цілком різні.

Подивимось, в якому напрямку іде розвиток сучасного людства. Поруч з національною диференціацією іде великий процес об'єднання людства у великі державно-політичні комплекси. Процес цей одбувається по-ріжному. Америка як в казані, перетоплює в собі ріжно-національні елементи, створюючи нову націю, найхарактернішою ознакою якої є творчість в сфері цивілізації, а не культури в розумінні проф. Біціллі.

Англія - конгломерат найріжнородніших націй, які міцно держаться довколо свого центру - Бритійських островів, створюючи могутню державно-політичну організацію, що чуйно реагує на кожну спробу підкопатися під нормальній розвиток сучасної культури, в створенню якої Англія приймала й приймає найактивнішу участь.

Нарешті й Західна Європа, у вужчому розумінні цього слова, заходить коло здійснення велико-го завдання - створення великого державно-політич-

^{х7} Там же. Стор. 35.

ного об'єднання чи то у виді Пан-Європи, чи в якому іншому, що буде визнаний за найвідповідніший.

Чи дивно, що й росіяне, які на протязі довгих століть організували державу, що займала 1/6 частину сухої поверхні землі, так само мріють про задержання своєї величі, як противаги світовим колосам.

Звичайно, нічого дивного нема.

Але коли ми придивимось до того внутрішнього змісту, який характерний для кожного з цих колосів, коли ми вдумаємося в ті методи, якими користуються для їх створення, то не можемо не побачити колосальної ріжниці між одною неподільною Росією, в якій би формі вона не хотіла продовжувати своє існування.

В той час, коли Сп. Штати Америки - клясична країна свободи волі поодинокої людини, коли Англія - країна політичної демократії, коли творці Пан-Європи виходять з великого завдання створити найдосконаліші умови для господарського й культурного розвитку народів, визнаючи їх культурно-національну рівноцінність, Росія - це клясична країна сухого догматизму, державницької самозарозуміlosti, культурного еклектизму й політичного деспотизму.

Не дурно ж проф. Біціллі для ілюстрації свої тези про абсолютну культурну цінність сучасних великих націй оперус прикладами яких - завгодно народів, лише не прикладами з культурної історії народу московського. Воно й не дивно, бо народ великоруський не мав ще сприятливих умов для того, щоб виявити свою душу, щоб створити свою орігінальну культуру. По компетентній заяві проф. Біціллі - "Общерусская культура - але не культура руського народа - була связана с общерусской государственностью; она была культурой носителей и деятелей /підкр. мое, М.Л./ этой государственности".^{x7} А ми знаємо, що серед цих діячів не бракувало таких імен, як Кассо, Штурмери, Шварци і інші фон-Плеве... Чи дивно ж після цього, що її не прийняв і московський народ, як про те ми говорили вище.

Таким є той культурний зміст, яким глибоко

^{x7} Там же. Стор. 36.

одріжняється Росія, що намагається формально наподоблювати інший культурний світ.

Але ця ріжниця поширюється ще й на методи, якими користуються творці державно-політичних колосів.

Іх два - примус, що походить з політики нехтування й упослідження своєго контрагента, і добривільна згода, що базується на пошанівку і визнанню рівноцінності цього контрагента. Яких наслідків досягається при застосуванню цих методів, добре знає проф. Біціллі. Він знає, що колоніальна політика Англії по відношенню до Сп. Штатів Америки у XVIII в. привела до цілковитого відділення останньої від своєї метрополії, хоч єдність цих народів не приходилося доводити такими аргументами, якими доводять єдність "руського народу" п.п. кн. Волковський і Лаппо. Він також знає, що "после отделения /Америки/, вопреки опасениям англичан, торговля Англії з її бывшими колоніями не прекратилась, а, напротив, усилилась"..., тому що "...економические и культурные связи колоний с Англией были слишком сильны". Знає також проф. Біціллі, що зміною своєї політики по відношенню до колоній "Англія спасла свою Імперію XIX-XX століть". Але це все сталося в наслідок додержання методи добривільної згоди з рівноправними контрагентами - суб'єктами цієї згоди й раціональних уступок по відношенню до своїх формально складових частин своєї держави. Ні для кого ж не секрет, що англійські домінії по суті своїй суть самостійними державно-політичними організаціями, зв'язаними в єдину Британську імперію особою короля.

Але не може не знати проф. Біціллі й тих наслідків, яких досягається при створенню великих державно-політичних чи навіть клясово-професійних організацій по методі примусу. Що сталося з Пан-Європою Наполеона, який захотів збудувати її за допомогою військової сили? - Вона пробудила національну свідомість підбитих народів, і з того часу проблема національного самоозначення стала однією з найшкучіших проблем, над якими ламають голови найкращі представники людської думки. Що сталося з прекрасною формулою К. Маркса - пролетарі

всіх країн, сднайтесь! - коли її безапеляційно хотіли прищепити свідомості всіх працюючих за допомогою інтернаціональної організації соціал-демократії?

З'явилися національні соціал-демократи, які не завагалися піднести свої руки за військові бюджети Вільгельма II, хоч вони й були призначенні на знищення пролетарів цілого світу.

Що сталося в наслідок безглуздого централізму російського царату в минулому й червоної диктатури в сучасному?

Сепаратизм в надрах "єдиного русского народа" /за царату/ перетворився в національні ухили /за червоної диктатури/ "єдиного соціалістического государства", і, як перший, так і другі "існують і, головне, ростуть" по компетентному признанню самого Сталіна.

Всього цього не може не знати проф. Біціллі. Але, не зважаючи на це, він все ж таки не хоче одмовитися від будови єдиної й неподільної по методі примусу. Він не відчуває того, в яке смішне положення ставить свій проект регіоналістично-го об'єднання Росії після того, коли вона вже фактично, й юридично й психологично розпалася на цілком самостійні національно-політичні організації, які навіть під большевицьким терором не залишають думки про своє національно-державне оформлення.

Якою смішною й нераціональною видавалась би тепер пропозиція Англії Америці - вернутися в стан перед відділенням з тим, щоб мати змогу користуватися всіма благами англійської домінії...

А що іншого, як не це, пропонує проф. Біціллі всім народам б. Росії, з тю лише ріхницєю, що їх положення в складі регіоналістичної Росії буде далеко відмінніше від положення доміній в регіоналістичній Англії. Про це подбають Кирили, Дани, Мілюкови, Керенські, що мають більше шансів стати носіями й творцями "русскої государственности", аніж культурні Біціллі...

І ми це знаємо, а тому не можемо не зробити єдиного правдивого висновку з положення висунутого проф. Біціллі:

"Русская нация - пише він - строилась сверху, подобно римской"^x, отже і доля її з немину-
^{x/} Там же. Стор. 36.

чістю стала долею цієї останньої. Але римською нацією історія не знає. З народів же, що входили в склад Римської держави, витворились поодинокі самостійні нації, які не могли бути перетоплені в одну націю на підставі культури, створеної носіями й діячами римської державності.

Так само розпалась і б.Росія зі своєю обще-русською культурою, яка "была связана с общерусской государственностью" й була "культурою носителей и деятелей этой государственности".

На місці її повстали нові національні колективи, зі своєю орігінальною щиронародною культурою. Перспектива вільної й самостійної праці над розвитком своєї культури, під захистом власної й незалежної державно-національної організації, сповняє їх ентузіазмом. І всякі заклики повернутися в лоно єдиної й неподільної, хоч і регіоналістичної Росії, видаються закликами сліпого хебрака до своїх поводирів залишившися при ньому, бо, мовляв, воно втрачають реальну можливість харчуватися об'їдками, які він добував своїм ремеслом, і наражають себе на різні несезонки при будові свого, хоч виразно поки-що й неокресленого, але самостійного, господарства.

Таким чином, проф. Біціллі велику проблему загально-культурного розвитку людства зводить до політичної проблеми, що має задоволити егоїстичні потреби великоруського народу.

Замісць того, щоб скерувати творчий гений цього народу на розробку своєї власної щиронародної культури на базі тих сприятливих об'єктивних обставин, які заложені в природних багацтвах великоруської території, він закликає його на шлях не-певного великоруського імперіалізму, що несе з собою національно-культурне приниження й економічний визиск підбитих народів. Він, як ремісник, закликає творити "полезний предмет", що допоміг би й надалі культивувати "общерусскую культуру - культуру носителей и деятелей общерусской государственности". Його не вабить прекрасний порив молодої нації, що може виділяти зі свого середовища Масариків, Штёфаніків, Швегл, Пілсудських, Радічів... Подібних діячів не може

не виділити кожна нація, що змагає до державної незалежності, але їх проф. Біціллі вже наперед призирливо називає "гімназическими учителями і ротними командирами", йому більше імпонує "общерусская государственность" з її охрannими відділами й хмарами повітових ісправників, губернаторів та поліцмейстерів, цими носіями й діячами "общерусской государственности", загально-культурне значення яких полягає в здавленню національно-творчих проявів "областнического сепаратизму".

Ось правдивий зміст і загально-людське значення тої єдиної й неподільної Росії, яка може похвалитися нічим іншим, як своєю "общерусской государственностью", що забезпечувала творення руської нації по зразку нації римської.

Чи давно ж після цього, що "теоретики "Соединенных Штатов Европы" Росію в свой план не включають"?^{x/} Бо вони не можуть не знати того, що за прекрасними гороскопами освічених істориків переховується тінь міжнародного жандарма, що заховує те ж саме серце і при властивій йому здібності, як у хамелеона, може міняти своє зовнішнє забарвлення.

VI

С ще один момент, якого не можна обійтися мовчанням, переглядаючи писання, що виходять під маркою "Единства"...

Всі ми є свідками того завзятого й упертого бою, який провадиться зараз між двома концепціями людської культури. З одного боку - культура, що корінням своїм має прекрасну ідею політичної й господарської демократії та реpreзентована культурним західно-европейським світом, і з другого - культура, що її намагаються протиставити сучасні творці небесного раю на землі - комуністичні олі-

^{x/} Там же. Стор. 34.

гархи. Розподіл сил вояючих за ту чи іншу концепцію культури далеко не відповідає тим формальним державно-політичним кордонам, які відділяють Західну Європу од сучасного СССР. Під цим взглядом лінія фронту сучасної боротьби дуже нагадує лінію фронту під час останньої світової війни. Для переможних союзників багато ^{француз} ворогів по той бік фронту, але зручно поведеною пропагандою своїх великих принципів боротьби, вони зуміли викликати ентузіастичний настрій не тільки у не німецьких народів, що волею долі примушені були боротись за чужі їм ідеали та нереальні для них інтереси, а й серед самих німців викликали ревізіоністську течію по відношенню до своїх формальних провідників, щоуважали себе речниками великого Бога, який поставив їх на сторожі загально-німецьких інтересів. І ця пропаганда дала близкучі наслідки.

Ніхто не буде заперечувати, що метода пропаганди широко застосовується і російською еміграцією, що уважається складовим чинником у боротьбі проти червоної імквізиції, конкретним виявом якої є найхорстокіша деспотія диктаторного режиму.

Для успішної боротьби з ним і перемоги треба зукати надійних спільників серед формальних ворогів, що перебувають по той бік фронту.

Такими спільниками можуть бути всі ті народи, що і під режимом диктатури, складаючи свої голови, не перестають боротись за великий ідеал державної самостійності, що найкраще гарантує здійснення гасла сучасної доби - САМОВІЗНАЧЕННЯ НАРОДІВ.

Викликати ентузіастичний настрій серед цих народів і тим самим вишикувати їх в стрункі лави натхнених борців, об'єднаних спільною ідеєю в боротьбі за поширення й зміцнення випробованих форм справжньої демократії - це значить забезпечити собі перемогу над тираничною олігархією й тим самим в коріні знищити примару війни, що з залізною необхідністю випливав з факту існування войовничого інтернаціоналізму.

Але чи можна досягти цього, виходячи із передпосилок, на яких стоїть російська еміграція, за ведучи пропаганду своїх ідей в такій формі, як то робить "Единство"?!?

Звичайно, ні.

Для розумних росіян - це безцільна суперечка, повна внутрішніх протиріч, яких не може не помітити критично думаюча людина,

для українців - це безсилі потуги задержати нормальний розвиток життя сучасного суспільства,

для борця за ідеали демократії - це зрадницька робота в користь свого супротивника, позиції якого лише зміцнюється тим, що тінью модернізованого міжнародного хандарма /регіона-лістичної одної та неподільної/ підривається віра у велику ідею демократії серед тих, що завжто боряться з її ворогами в рядах цих же ворогів.

А при таких умовах пропагандистична робота "Единства" перетворюється у свою противлінність.

І шкода тих наївно-віруючих, що зі свого індівенського пайка відригають по 100 кор.ч. на пай в повній вірі, що й вони, - подібно тій бабусі, що докинула й свою в'язку дров у костер, на якому палено Гуса, - роблять велике діло нищіння шкідливого сепаратизму, що загрожує процесу відновлення одної й неподільної, яку й вохи під впливом публіцистів з-під прапору "Единства" утотожнюють з великим процесом культурного розвитку цілого людства.

-----000-----

Prix. 5 Kč